

Pagrindiniai klausimai:

- **Kokie veiksniai turi įtakos mokinių pasiekimams?**
- **Kaip ugdymo procesą apibūdina mokytojai?**
- **Kaip pamoką mato mokytojai, mokiniai, tėvai ir išorės vertintojai?**

KITAS ŽVILGSNIS Į UGDYMO PROCESĄ

Ką apie pamoką galvoja mokytojai, mokiniai, tėvai ir išorės vertintojai?

Atviros, išsilavinusios ir nuolat besimokančios visuomenės poreikiai skatina ugdyti(s) naujas kompetencijas – svarbus tampa asmenybės augimas, gebėjimas mokytis aktyviai, sąmoningai. Politiniai, socialiniai, ekonominiai, kultūriniai veiksniai, mokslo raida ir naujais tyrimais lemia ugdymo turinio kaitą. Vyksta perėjimas nuo klasikinės žinių kaupimo paradigmos prie naujosios: aktyvesnis mokymasis, mokymasis bendradarbiaujant, ugdymo turinio aktualizavimas, integravimas ir siejimas su mokinių patirtimi. EBPO PISA¹ tyrimas (2012), kuriuo pabrėžiamas ne mokinių gebėjimas atkurti žinias, o gebėjimas tomis žiniomis naudotis, parodė, kad Lietuvos mokinių gebėjimai yra menkesni už EBPO šalių vidurkį, taip pat kad Lietuvos vaikams geriausiai sekasi pateikti faktus, sąvokas ir procedūras. Tokie rezultatai rodo, kad mokyklose dar nėra pereita prie praktinio žinių taikymo.

Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros (NMVA) užsakymu buvo atliktas tyrimas (2012) siekiant išsiaiškinti realią Lietuvos mokyklų padėtį (ugdymo proceso ir valdymo ypatumus) ir švietimo dalyviams, visuomenei priimtina geros mokyklos modelį. Tyrimas parodė, kad dažniausiai Lietuvos mokyklos nėra greitai prisitaikančios, o ugdymo turinys jose orientuotas į žinias ir mokinių akademinį gebėjimų ugdymą, nors išvardindami geros mokyklos bruožus respondentai minėjo besimokančią ir bendradarbiaujančią organizaciją, atsižvelgiančią į visų jos narių poreikius. Studijos autoriai teigia, kad mokinių asmenybės branda, individualias galimybes atitinkantys mokymosi pasiekimai ir nuolatinė mokymosi pažanga – tai pagrindiniai pageidautini mokyklos veiklos rezultatai. Mokykloje dėmesys turėtų būti skiriamas tiek bendrųjų asmens kompetencijų, tiek dalykų pasiekimų ugdymui.

Mokytojai – pagrindiniai ugdymo proceso dalyviai, kurių veiklos tikslas – profesionaliai ir kokybiškai organizuoti ugdymo procesą, skatinantį ugdytinio asmenybės raidą ir ugdymo pasiekimų pažangą, užtikrinantį mokinių psichologinį ir fizinį saugumą. Viena iš išorinio vertinimo sričių „Ugdymas ir mokymasis“ (kuri apima bendrąjį ugdymo ir pamokos organizavimą, mokymo ir mokymosi kokybę, mokymo ir mokymosi diferencijavimą ir vertinimą) geriausiai parodo mokytojo veiklą pamokoje, bet ir dažniausiai yra tobulintina.

2013 m. NMVA darbuotojai pirmą kartą panaudojo mokytojo klausimyną siekdami išsiaiškinti, kaip ugdymo procesą mato būtent mokytojai. Gautus duomenis lyginant su mokinių, tėvų ir išorės vertintojų nuomone pastebėta, kad atsakymai ne visada sutampa. Siekiant visapusiškai įvertinti ugdymo procesą mokykloje buvo atlikta nuomonių tyrimų ir išorinio vertinimo duomenų analizė, kuri atskleidė mokytojų apibūdinamo ir mokinių, tėvų bei išorės vertintojų akimis matomo ugdymo neatitikimą.

Pagrindinės išvados:

- Įtakos mokinių pasiekimams turi tokie veiksniai, kaip mokymo(si) kontekstas ir kokybė, mokinių ir mokytojų ypatumai ir nuostatos, personalo valdymas, vertybės.
- Mokytojų, tėvų ir mokinių nuomonė apie ugdymą(si) pamokoje ne visada sutampa – mokytojai į viską žiūri pozityviau, mokiniai ir tėvai – negatyviau.
- Beveik visi svarbiausi ugdymo proceso aspektai, išorinio vertinimo duomenimis, yra labiausiai tobulintini mokyklų veiklos aspektai.
- Tiek mokiniai, tiek išorės vertintojai teigia, kad ugdymo procese mokytojams sunkiausia yra diferencijuoti ir individualizuoti užduotis ir (arba) veiklas.
- Mokytojų ir mokinių nuomonių tyrimas parodė, kad, mokyklos bendruomenės akimis, viena didžiausių problemų mokykloje yra netinkamas elgesys ir patyčios.
- Mokyklose mažai skiriama dėmesio mokinių aktyvinimui per pamokas ir mokymuisi mokytis.
- Pamokose vyrauja apibendrinamasis, o ne formuojamasis vertinimas. Mokytojai ne visada geba suteikti adekvatų grįžtamąjį ryšį.

¹ EBPO PISA (angl. *Programme for International Student Assessment*) tyrimas yra vienas iš lyginamųjų švietimo tyrimų, kuriuos inicijuoja ir koordinuoja Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (angl. *Organization for Economic Co-operation and Development, OECD*, interneto tinklalapis www.oecd.org).

VEIKSNIAI, TURINTYS ĮTAKOS MOKINIŲ PASIEKIMAMS

Jau nuo 1963 m. mokslininkai klasės arba mokyklos lygmeniu kūrė modelius, apibūdinančius ugdymo ir mokymosi procesą (McIlrath ir Huitt, 1995). Buvo stengiamasi atsakyti į du klausimus: 1) Kodėl vieni mokiniai įgyja mokyklose per teikiamas žinias ir gebėjimus, o kiti ne? 2) Kodėl vieni mokiniai išmoksta daugiau negu kiti? Atsakymų į šiuos klausimus gali būti daug. Buvo pastebėta, kad esama ir nekontroliuojamų veiksnių, kurie gali turėti įtakos ugdymui ir mokymuisi. Įvairių ugdymo metodų pasirinkimą ir patį mokymąsi lemia ne vien tai, kaip traktuojamas ugdymo procesas, bet ir kiti veiksniai – mokomajam dalykui keliami tikslai ir uždaviniai,

jo specifika, mokyklos turima techninė bazė, mokytojo asmenybė ir patirtis, mokinio psichofizinės brandos ypatybės, interesai, gebėjimai, polinkiai.

Didžiausia visų modelių problema buvo per daug dėmesio testų rezultatams, nors kartu imta labiau domėtis mokinio charakteriu, pasitikėjimu savo jėgomis ir socialine raida. Vieną iš naujausių modelių yra pateikęs W. Huitt (2003). Jo Ugdymo ir mokymosi proceso veiksnių sąveikos modelyje ugdymo ir mokymosi procesas apibūdinamas keliomis kategorijomis (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Ugdymo ir mokymosi proceso veiksnių sąveikos modelis pagal W. Huitt, 2003

KATEGORIJA	APIBŪDINIMAS
Rezultatas	Matuojami mokinių pasiekimai, išmokimo lygis
Klasėje vykstantys procesai	Mokytojų ir mokinių elgesys klasėje ir kiti kintamieji – klasės mikroklimatas, mokytojo ir mokinių bendravimas
Pradiniai duomenys	Mokytojų ir mokinių ypatumai, kurie reiškiasi klasėje (nuostatos, vertybės, žinios ir pan.)
Kontekstas	Visi veiksniai už klasės ribų, kurie gali turėti įtakos mokymo ir mokymosi procesams

Duomenų šaltinis: W. Huitt. A transactional model of the teaching / learning process, 2003

Svarbiausia iš modelio kategorijų yra **rezultatas**; jį galima numatyti sprendžiant pagal visas kitas kategorijas. Tačiau reikia pabrėžti, kad nors dažniausiai mokinių rezultatais laikoma tai, ką galima matuoti standartizuotais testais, ši sąvoka yra platesnė – apima ir socialinę, dvasinę ar asmenybės brandą ir pan.

Antra pagal svarbumą kategorija – **klasėje vykstantys procesai**. Ją sudaro trys subkategorijos:

1. Mokytojo elgesys – pamokos planavimas; klasės valdymas; instrukcijos (reali pagalba mokantis). Mokytojas mokiniams gali teikti teigiamąjį arba neigiamąjį paskatinimą, formuojamąjį vertinimą, gali organizuoti bendradarbiavimo veiklą ir pan.
2. Mokinių elgesys – mokymasis. Labai svarbu yra laikas, per kurį mokiniai sėkmingai įvaldo medžiagą. Aukštas mokymosi lygis reiškia, kad pamokos metu mokiniai išeina visą numatytą medžiagą, visu pamokos metu yra susitelkę į veiklą ir sėkmingai atlieka visas jiems skiriamas užduotis.
3. Kita – mokinių lyderystė; klasės mikroklimatas.

Trečioji didelė kategorija yra **pradiniai duomenys**, arba mokytojų ir mokinių ypatumai. Mokytojų ypatumai – jų vertybės ir nuostatos, žinios, mąstymo ir bendravimo įgūdžiai, asmenybė. Mokytojo vertybės ir nuostatos turi labai didelę įtaką mokinių pasiekimams. Labai svarbus yra ir mokytojo įsitikinimas, ką mokiniai gali išmokti ir ko pats mokytojas gali išmokyti. Kiti svarbūs mokytojo ypatumai – geras savo dalyko išmanymas, asmenybės raidos teorijų žinojimas, ugdymo ir mokymosi procesų supratimas (principų išmanymas ir taikymo galimybės). Mokinių ypatumai – tai jų turimos žinios, gebėjimai, dėmesingumas ir pan.

Konteksto kategorija apima visus kintamuosius, kurie yra už klasės ribų, tačiau gali turėti įtakos mokytojų ir mokinių ypatumams, klasėje vykstantiems procesams ir netgi mokymosi rezultatams. Šiai kategorijai priklauso tokie kintamieji, kaip mokyklos struktūra ir dydis, mokykloje vykstantys procesai, šeima, draugai, moderniosios technologijos, bendruomenė, televizija, valstybės politika, religija ir pan.

LIETUVOJE taip pat skatinama orientuotis į geresnį ugdymo ir mokymosi procesų supratimą. Atnaujintose Vidurinio ugdymo bendrosiose programose (2011) keliami daug platesni ugdymo tikslai, nei anksčiau, orientuojamasi į didesnę mokymosi galimybių įvairovę pasižymintį ugdymo procesą (žr. 1 pav.). Čia teigiama, kad ugdymas turėtų būti

1 pav. Svarbiausi ugdymo proceso ypatumai

Duomenų šaltinis: Vidurinio ugdymo bendrosios programos, 2011

grindžiamas aktyviu mokinių mokymusi – taikomi aktyvaus mokymo ir mokymosi metodai, skatinama dirbti savarankiškai, mokytis iš patirties. Svarbu ugdymą individualizuoti – parenkami metodai ir organizuojama veikla turi atitikti mokinių patirtį, polinkius, poreikius ir gebėjimus. Daug dėmesio skiriama šiuolaikinių mokymosi strategijų taikymui. Ugdymo turinio integracija padeda priartinti žinias prie gyvenimo, taip išvengiama kartojimosi ir pernelyg didelių mokymosi krūvių. Mokinių mokymosi rezultatų vertinimas padeda efektyviau mokytis, kelti tolesnio mokymosi tikslus ir planuoti mokymąsi. Galiausiai visapusiškai pritaikyta mokymosi aplinka – ne tik fizinė (mokymuisi pritaikytos erdvės, priemonės ir technologijos), bet ir racionaliai paskirstytas laikas, pagalba, klasės mikroklimatas – skatina kompetencijų formavimąsi.

Dar vienas būdas išskirti svarbiausius kintamuosius, turinčius įtakos mokinių pasiekimams, yra išorinio vertinimo duomenų analizė. Geros mokyklos koncepcijos kūrėjai (NMVA, 2012) kėlė klausimą: „Ar pagrindinė mokyklos užduotis yra suteikti numatytą žinių bagažą ir sėkmingai parengti vaiką egzaminams, ar svarbus visapusiškas asmenybės vystymasis?“ Į rezultatą orientuotas ugdymas pamažu keičiamas ugdymu, kur svarbiausias yra mokymosi procesas, todėl vis mažiau dėmesio skiriama pažymiams ir įvertinimams, bet pabrėžiama mokymosi eiga, individuali pažanga ir pasiekimai. Sie-

kiant patikrinti šią hipotezę atlikta mokyklų išorinio vertinimo metu surinktų duomenų regresinė analizė² (NMVA, 2013, p. 47). Į modelį įtraukti visų minėtų temų ir rodiklių vertinimai ir nustatytas jų ryšys su mokinių pasiekimų vertinimu mokyklose. Gauto **regresijos modelio** formulė:

(3.2) Pasiekimai =

$$\begin{aligned} & (5.4) \text{ Personalo valdymas} \times 0,266 \\ & + (3.1) \text{ Pažanga} \times 0,243 \\ & + (1.1.1) \text{ Vertybės, elgesio normos ir principai} \times 0,213 \\ & + (2.4) \text{ Mokymosi kokybė} \times 0,086 \\ & + (1.2.1) \text{ Asmenybės raida} \times 0,066 \\ & + (2.3) \text{ Mokymo kokybė} \times 0,031 \\ & + 0,297 \end{aligned}$$

Šis modelis parodo, kad svarbiausias rodiklis, pagal kurį galima nuspėti aukštus pasiekimus, yra personalo valdymas (kuo didesnis skaičius, iš kurio dauginamas kintamasis, tuo stipresnis to kintamojo ryšys su mokinių pasiekimais). Taip pat geriems pasiekimams svarbi ne tik ugdymo ir mokymosi kokybė, asmenybės raida, bet ir mokykloje pripažįstamos vertybės, elgesio normos ir principai: „mokyklos formalių ir neformalių idealų, normų bei principų derinys, kuris sukuria mokyklos charakterį ar dvasią“³.

UGDYMO PROCESAS. KĄ TEIGIA MOKYTOJAI IR KĄ MATO VAIKAI, TĖVAI, IŠORĖS VERTINTOJAI

W. Huit modelis ir išorinio vertinimo duomenų regresinė analizė rodo, kad ugdymo ir mokymosi procesui įtakos turi įvairūs kintamieji. Mokinių ir mokytojų ypatumai, šeima gali tiesiogiai arba netiesiogiai veikti ugdymo procesą ir mokymąsi. Dažnai įvairios žmonių grupės dėl skirtingos patirties ir nuostatų tuos pačius reiškinius mato skirtingai. Norint nustatyti, ką apie ugdymo procesą mano tėvai, mokytojai ir patys mokiniai, buvo atlikta visų šių respondentų grupių nuomonių analizė.

Tyrimai (Kopcha ir Sullivan, 2007; Van de Mortel, 2008) rodo, kad neretai respondentai, atsakydami į klausimų klausimus, save ir savo atliekamas veiklas apibūdina geriau,

negu yra iš tikrųjų. Pasireiškia vadinamasis socialinio pageidaujamo nulemtas šališkumas – tendencija į klausimus atsakyti tokiu būdu, kuris kitų bus įvertintas teigiamai. Dėl itin pozityvių klausimų atsakymų tikėtina, kad ir Lietuvos mokytojai pildydami nuomonių klausimą šališkai atsakė į klausimus – dažniau rinkosi atsakymo variantus, kurie nurodo, koks ugdymo procesas turėtų būti, kaip veiklos turėtų būti vykdomos, o ne kaip yra iš tikrųjų. Tuo tarpu vaikai ir dauguma tėvų nėra susipažinę su bendrosiomis ugdymo programomis ir dažniau rinkosi klausimyno atsakymus, kurie rodo tikrąją padėtį.

UGDYMAS, MOKYMASIS IR KITI KLASĖJE VYKSTANTYS PROCESAI

Pagrindinis mokymo mokykloje ir pamokoje tikslas – išmokyti mokinius mokytis savarankiškai (Helmke, 2012). Pereinant nuo mokymo į mokymosi paradigmą, svarbūs darosi nebe informacijos perdavimas ir žinių kaupimas, o gebėjimai tas žinias suprasti ir pritaikyti kasdieniame gyvenime. Vieni svarbiausių Bendrosiose ugdymo programose išskiriamų ugdymo procesų ypatumų yra mokinių skatinimas

aktyviai mokytis, mokymosi turinio integravimas, atsižvelgimas į kiekvieno mokinio gebėjimus ir galimybes, rezultatų vertinimas ir palanki mokymosi aplinka.

Aktyvus mokinių mokymasis

Tinkamai parinkdami mokymosi metodus mokytojai padeda mokiniams aktyviai mokytis, struktūrinti, kontroliuoti, geriau

² Regresinė analizė – statistinis kintamųjų ryšių nustatymo procesas, skirtas įvertinti galimybę prognozuoti konkretų rezultatą pagal grupę kintamųjų.

³ Bendorjo lavinimo mokyklų veiklos kokybės išorės audito tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2007 m. balandžio 2 d. įsakymu Nr. ISAK-587 (Žin., 2007, Nr. 41-1550; 2009, Nr. 40-1517; 2010, Nr. 23-1094).

suprasti informaciją. Itin svarbu skatinti mokinius bendradarbiauti, kad jie galėtų prisiimti atsakomybę už savo ir kitų mokymąsi, mokytis vieni kitų padedami, geriau suprasti nagrinėjamą informaciją ar idėjas persakydami tai savais žo-

džiais, diskutuodami. Svarbu skatinti mokinius savarankiškai mąstyti, spręsti įvairias problemas, mokytis iš patirties, kritiškai vertinti ir aktyviai interpretuoti mokomąją medžiagą, taikyti įgytas žinias ir gebėjimus praktikoje.

2 lentelė. Mokytojų, mokinių ir jų tėvų nuomonė apie aktyvų mokinių mokymą(si) pamokoje (pritariančių teiginiui procentas)

Respondentai	Teiginys	Pritariančių teiginiui proc.
MOKYTOJAI	Mūsų mokykloje beveik visose pamokose orientuojamasi ne į žinių perdavimą, bet į mąstymo ugdymą, praktinį žinių panaudojimą, skatinamas aktyvus mokinių mokymasis, daugiau nei pusėje pamokų taikomi aktyvieji metodai	88,32
TĖVAI	Mokytojams svarbu ne tik perduoti žinias, bet ir išmokyti tas žinias analizuoti, argumentuoti, pritaikyti praktiškai	81,25
	Pamokose ir atliekant namų darbus skatinamas aktyvus mokymasis (vaikai turi dirbti grupėmis, ieškoti informacijos internete ir kt.)	85,77
MOKINIAI	Mes dažnai padedame vieni kitiems mokytis pamokose ir atliekant namų darbus	73,72
	Mes dažnai atliekame užduotis grupėse	67,21

Duomenų šaltinis: NMVA, Nuomonių tyrimai 2013

Kaip matyti iš 2 lentelės, daugiau kaip 88 proc. **mokytojų** teigia, kad pamokoje skatina mokinius aktyviai mokytis ir taiko aktyvinančius metodus, taigi svarbu tampa ne tik perduoti žinias, bet ir praktiškai jas taikyti. Mokiniai pamokas mato **KITAIP**. Beveik trečdalis mokinių nesutinka su teiginiu, kad per pamokas jie dirba aktyviai, padėdami vieni kitiems, ar mokosi grupėmis. Tai patvirtina ir bendrojo ugdymo mokytojų kvalifikacijos tobulinimo poreikių tyrimas (2010). Šis tyrimas parodė, kad mokymosi procese aiškiai dominuoja mokytojas, mokinys per pamokas yra pasyvus klausytojas, o ne aktyvus mokymosi proceso dalyvis. Tik 37,9 proc. mokytojų mano, kad aktyvinantys metodai padeda sudominėti mokinius pamokų metu. Vertintojai pažymi, kad dažnai vis dar vyrauja individualus mokymas(is).

Analizuodami *mokymosi motyvacijos*⁴ rodiklį išorės vertintojai pažymi, kad mokiniai aktyviai lanko pamokas, turi reikiamas priemones, yra pasiruošę, atsakinėja į mokytojų pateiktus klausimus. Tačiau dauguma mokinių tebūna klusnūs mokytojo nurodymų vykdytojai, pasyvūs stebėtojai, kartais

gebantys iš dalies objektyviai įsivertinti savo mokymąsi. Vertintojai daro išvadą, kad pamokose dar ne visada taikomi įvairesni, ypač mokymąsi aktyvinantys metodai, netradicinės mokymosi veiklos, todėl ne visada sudaromos sąlygos mokiniams tobulinti mokymosi bendradarbiaujant kompetencijas ir taip didinti mokinių aktyvumą ir mokymosi motyvaciją.

Ugdymo turinio integravimas

Bendrosiose ugdymo programose (2011) teigiama, kad „tikama ugdymo turinio integracija sudaro daugiau galimybių priartinti mokymąsi prie gyvenimo, plėtoti bendrąsias mokinių kompetencijas, pritaikyti užduotis pagal mokinių poreikius, polinkius ir galias, išvengti pasikartojimo ir didelių mokymosi krūvių“. Taip pat pažymima, kad planuojant ugdymo procesą mokytojams būtų pravartu bendradarbiauti, tartis dėl ugdymo turinio pritaikymo pagal mokinių poreikius, tvarkaraščio galimybes ir kt. Rekomenduojama numatant mokymosi uždavinius, veiklas, netgi jų vertinimo kriterijus tartis su mokiniais.

3 lentelė. Mokytojų ir mokinių nuomonė apie integruotas pamokas (pritariančių teiginiui procentas)

Respondentai	Teiginys	Pritariančių teiginiui proc.
MOKYTOJAI	Mokytojai reguliariai klausia mokinių nuomonės apie tai, kaip būtų galima patobulinti ugdymą ir mokymąsi (naudojasi IQES grįžtamojo ryšio instrumentais)	72,48
MOKINIAI	Pamokose suprantu ir spėju padaryti tai, ką liepia mokytojai	76,62
	Mūsų mokykloje mokinių yra prašoma pasidalinti idėjomis, kaip galėtų būti pagerintas atskirų dalykų mokymas	71,98

Duomenų šaltinis: NMVA, Nuomonių tyrimai 2013

Mokytojų ir mokinių nebuvo klausama apie integruotų pamokų gausą ar pobūdį, tačiau nuomonių klausimyne buvo klausimų apie tarimąsi su mokiniais ir krūvius per pamoką (žr. 3 lentelę). Šiuo atveju mokytojų ir mokinių nuomonės

sutapo – 72 proc. mokinių ir mokytojų pritarė teiginiui, kad mokinių nuomonė yra svarbi planuojant ugdymą ir mokymąsi. Tačiau reikia pažymėti, kad ne visada krūviai būna adekvačiai paskirstyti pagal mokinių gebėjimus. Tik 76

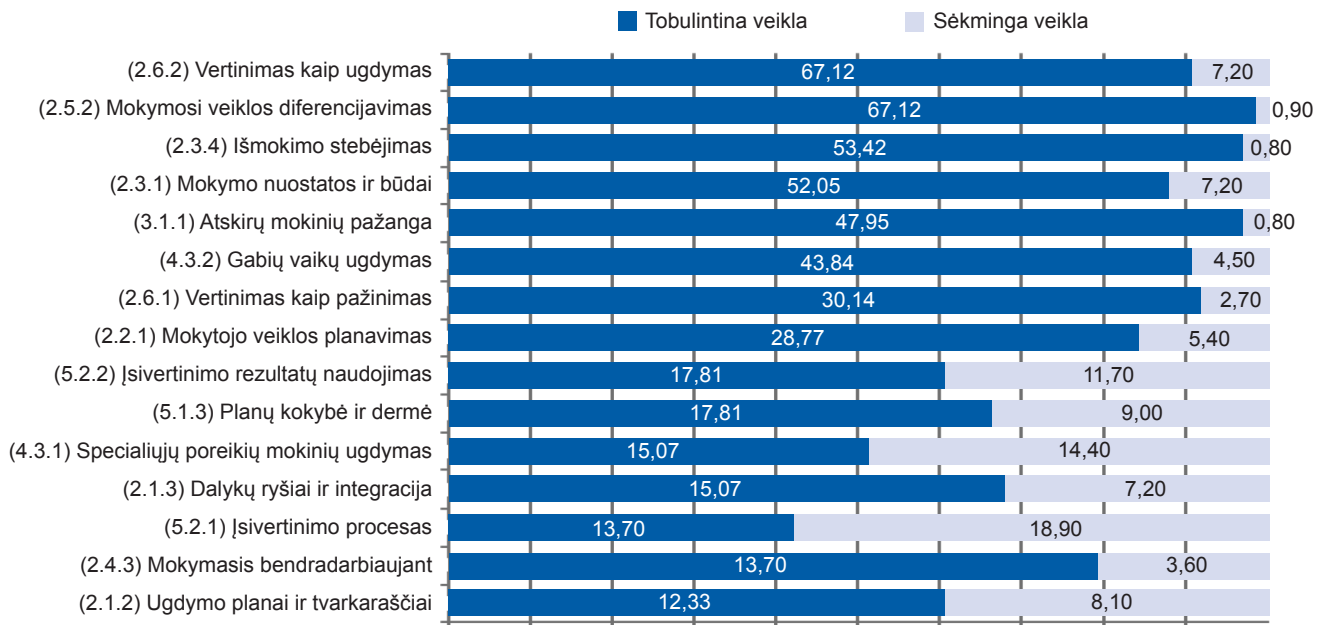
⁴ (2.4.1) Mokymosi motyvacija – mokinių noro mokytis, aktyvumo ir pasitikėjimo savo jėgomis lygis. Ją rodo atsakomybė už savo mokymąsi: geras lankumas, namų darbų atlikimas, mokinių įsitraukimo per pamoką lygis.

proc. mokinių teigė spėjantys pamokose atlikti tai, ko prašo mokytojas.

Atlikus kiekybinę išorinio vertinimo duomenų analizę paaiškėjo, kad rodiklis *dalykų ryšiai ir integracija* (2.1.3)⁵ yra 12-as (iš 67) tarp labiausiai tobulintinų mokyklos veiklos aspektų (žr. 2 pav.). 2013 m. beveik 16 proc. visų vertintų mokyklų šis rodiklis buvo įvertintas kaip 1 ar 2 lygio ir tik 7 proc. – kaip stiprus. Vertintojai pažymi, kad nors integruotos pamokos yra įtrauktos į ugdymo planus, tačiau tokias pamokas veda tik pavieniai mokytojai. Dažnai integravimo elementų tėra

tik projektinėse veiklose (prevencinės programos ir pan.). Mokytojai retai tariaisi tarpusavyje derindami savo pamokų planus, praleidžia palankias galimybes integruoti mokymo turinį. Dažnai tuo pačiu metu per įvairių mokomųjų dalykų pamokas dėstomos tos pačios temos, dubliuojama informacija. Viena iš rekomendacijų mokytojams yra tarpusavyje tartis, kad informacija nebūtų dubliuojama, arba organizuoti integruotas pamokas mokiniams siekiant parodyti įvairių dalykų sąsajas.

2 pav. Penkiolika labiausiai tobulintinų ir stiprių mokyklų veiklos aspektų, 2013 m.

Duomenų šaltinis: NMVA, Nuomonių tyrimai 2013

UGDYMO INDIVIDUALIZAVIMAS IR DIFERENCIJAVIMAS

Ugdymo individualizavimas – toks mokymo metodų ir mokymosi veiklos parinkimas ir organizavimas, kad mokymas atitiktų mokinių patirtį, gebėjimus, polinkius, poreikius, mokymosi stilių, pasirengimą mokytis, turimus išteklius ir priemones, emocinį klasės klimatą. Svarbu, kad pamokoje būtų keliami aiškūs mokymosi uždaviniai, nuolat stebima kiekvieno mokinio pažanga, sudaromos galimybės mokiniams rinktis ugdymo turinį (temas, uždutis, vertinimo būdus), organizuojamas sąmoningas mokymasis ir vertinama siekiant padėti išmokyti.

Mokytojai apie savo individualizavimo ir diferencijavimo praktikas atsiliepia labai teigiamai. Net 96 proc. mokytojų teigia, kad mokinių veikla pamokose yra diferencijuojama ir individualizuojama pagal jų galimybes. 93 proc. mokytojų įsitikinę, kad skiriamos uždutys yra optimalios visų gebėjimų mokiniams. O daugiau kaip 90 proc. mokytojų teigia, kad individuali mokinių pažanga yra aptariama ne tik mokyklos lygiu, bet ir individualiai su tėvais.

KITAIP apie individualizavimą ir diferencijavimą kalba mokiniai ir išorės vertintojai. Tik pusė visų apklaustų vaikų sutinka su teiginiu, kad pamokoje mokytojai duoda skirtingas uždutis skirtingų gebėjimų vaikams. Beveik trečdalis mokinių nesutinka su teiginiu, kad mokytojai skiria dėmesio ir silpniau besimokantiems mokiniams. Taip pat galima manyti, kad namų darbų uždutys nėra diferencijuojamos – kad namų darbus spėja atlikti, teigia tik vos pusė mokinių. Ugdymo individualizavimas ir diferencijavimas, išorinio vertinimo duomenimis, yra problemiškausias rodiklis. 67,12 proc. 2013 m. vertintų mokyklų šis rodiklis vertinamas kaip tobulintinas veiklos aspektas ir tik 0,90 proc. – kaip stiprus (žr. 2 pav.). Vertintojai pažymi, kad mokytojai pamokose dažniau diferencijuoja tik užduties skaičių, o ne sunkumo lygį ar pobūdį. O rodiklis *atskirų mokinių pažanga*⁶ yra penktoje vietoje tarp labiausiai tobulintinų mokyklos veiklos aspektų (žr. 2 pav.).

⁵ (2.1.3) Dalykų ryšiai ir integracija – susijusių dalykų programos, jų derinimas laiko, turinio, apimties atžvilgiu; integruotos pamokos, projektai, renginiai.

⁶ (3.1.1) Atskirų mokinių pažanga – kiekvieno mokinio daroma pažanga, palyginti su ankstesniais akademiniais įvairių sričių pasiekimais; pažangos temas; asmenybės ir socialinės raidos pažanga: vertybių, nuostatų, gebėjimų ir kt. kaita.

4 lentelė. Mokytojų, mokinių ir jų tėvų nuomonė apie individualizavimą ir diferencijavimą (pritariančių teiginiui procentas)

Respondentai	Teiginys	Pritariančių teiginiui proc.
MOKYTOJAI	Mokinių veikla pamokose yra diferencijuojama ir individualizuojama, kad atitiktų jų mokymosi galimybes ir gebėjimus	96,38
	Namų darbų apimtis ir užduotys yra optimalios įvairių gebėjimų mokiniams	93,37
	Mokykloje reguliariai aptariama, kaip pagerinti kiekvieno mokinio ir visos mokyklos daromą pažangą	94,77
	Su tėvais sistemingai aptariame jų vaiko mokymosi klausimus (daromą pažangą, galimybes), siekdami pažinti ir padėti vaikams mokytis	89,52
MOKINIAI	Namų darbų užduodama ne per daug, todėl spėju juos atlikti	53,31
	Mokytojai skiria dėmesio ir silpniau (prasčiau) besimokantiems mokiniams, ne tik dirba su gerai besimokančiais	70,65
	Pamokose mokytojai dažnai duoda skirtingas užduotis gerai ir silpnai (prastai) besimokantiems mokiniams	51,69
TĖVAI	Namų darbų apimtis yra tinkama	83,64
	Esu patenkintas mokymu ir pagalba, kurią mokykla teikia mano vaikui, jam mokantis	78,29

Duomenų šaltinis: NMVA, Nuomonių tyrimai 2013

MOKYMO SI REZULTATŲ VERTINIMAS

Mokymosi pasiekimų vertinimas – procesas, kurio metu įvairiais metodais vertinamos asmens žinios, įgūdžiai, kompetencijos, požiūriai, vertybinės nuostatos ir kt. Grįžtamosios informacijos teikimas yra vienas svarbiausių veiksnių, padedančių užtikrinti sėkmingą mokymą(si) (Hattie, 2014). Bendrosiose ugdymo programose rašoma (2011), kad ugdymo procese turėtų vyrėti mokytis padedantis vertinimas. Mokytojai skatinami stebėti mokinių mokymąsi ir teikti konkrečią, individualizuotą grįžtamąją informaciją apie jų pažangą ir pasiekimus. Remdamasis vertinimo informacija, mokytojas

teikia pagalbą tiems mokiniams, kuriems jos reikia. Mokytojas turėtų neužmiršti pritaikyti ugdymo turinį turintiesiems specifinių poreikių. Svarbu išmokyti mokinius objektyviai vertinti kitus ir įsivertinti save. Galiausiai, remdamasis vertinimo informacija, mokytojas turėtų informuoti mokinių tėvus (globėjus, rūpintojus), kitus mokytojus apie mokinio pasiekimus, jo mokymąsi, reikalingą konkrečią pagalbą. Remdamiesi vertinant gauta grįžtamąją informaciją, mokytojai gali patikslinti savo mokymą, sėkmės sampratą, mokinių išmokimo vertinimą ir savo poveikį mokiniams (Hattie, 2014).

5 lentelė. Mokytojų, mokinių ir jų tėvų nuomonė apie mokymosi rezultatų vertinimą (pritariančių teiginiui procentas)

Respondentai	Teiginys	Pritariančių teiginiui proc.
MOKYTOJAI	Mūsų mokyklos mokytojai visada gali argumentuoti ir suprantamai paaiškinti tėvams, už ką jų vaikas gavo atitinkamą pažymį	94,37
MOKINIAI	Man yra aišku, už ką mokytojai rašo gerą ar blogą pažymį	83,88
TĖVAI	Mokytojai vaiką vertina ir pažymius rašo teisingai, objektyviai	82,21

Duomenų šaltinis: NMVA, Nuomonių tyrimai 2013

Atsakinėdami apie vertinimą beveik visi **mokytojai** teigia, kad mokiniams gali argumentuoti ir suprantamai paaiškinti, už ką rašomas pažymys (žr. 5 lentelę). Turima informacija rodo, kad mokytojams yra paprasta parašyti ir argumentuoti pažymį, tačiau sudėtingiau yra suteikti žodinį grįžtamąjį ryšį, panaudoti vertinamąją informaciją ugdymui planuoti.

Didelė dalis (beveik 84 proc.) į klausimus atsakiusių mokinių teigia, kad jiems yra aišku, už ką rašomas pažymys (10 proc. mažiau nei mokytojų). Hattie (2014) pažymi, kad mokiniai paprastai gali iš anksto numatyti savo būsimus rezultatus ir dažnai iš šių vertinimų gauna nedaug naudingos informa-

cijos. Daug veiksmingesnis yra formuojamasis vertinimas (paaiškinimas), o ne tik apibendrinamasis (pavyzdžiui, pažymys). Mokiniams yra geriau suprasti, kodėl jie suklydo ir kaip iš tikro reikėjo atlikti užduotį, o ne tik sužinoti klaidos konstatavimą. Platesnį mokymosi rezultatų vertinimo kontekstą mato ir išorės vertintojai. *Vertinimas kaip ugdymas*⁷, *vertinimas kaip pažinimas*⁸ ir *išmokimo stebėjimas*⁹ yra tarp septynių labiausiai tobulintinų mokyklos veiklos kokybės aspektų (žr. 2 pav.). Taip pat išorės vertintojai pažymi, kad mokytojai retai mato kiekvieną mokinį ar grįžta prie nesuprastų dalykų, jeigu klasėje yra tik keli užduoties nesupratę mokiniai.

⁷ (2.6.2) Vertinimui kaip ugdymui svarbu yra vertinamosios informacijos, skirtos mokiniui, pastovumas, aiškumas, naudingumas; pagyrimų ir skatinimų bei kritikos dažnumo santykis; žodinio (aprašomojo, paaiškinamojo) vertinimo ir vertinimo balais dažnumo santykis; mokymosi vertinimo sistemos (kriterijų, organizavimo) aiškumas ir pagrįstumas.

⁸ (2.6.1) Vertinimas kaip pažinimas – mokymo ir mokymosi proceso vertinimu grįstas jo pažinimas; vertinimo metu surinktos informacijos naudojimas ugdymui planuoti ir koreguoti.

⁹ (2.3.4) Išmokimo stebėjimas – tinkamas patikrinimo, kiek mokiniai suprato ar ką išmoko, dažnumas; kiekvieno mokinio matymas; grįžimas prie nesuprastų ar neišmoktų dalykų; klaidų taisymas; išmokimo tikrinimo formų veiksmingumas ir priimtinumas jų sukeltos įtampos požiūriu.

PALANKI MOKYMO SI APLINKA

Mokymuisi turi įtakos ne tik aktyvus mokytojo vaidmuo, bet ir aplinka – tiek fizinė, tiek psichologinė. Mokiniai mokosi efektyviau tinkamai pritaikytose erdvėse, kur gali naudotis ugdymo tikslus ir uždavinius atitinkančiomis mokymosi priemonėmis ir technologijomis. Labai svarbus yra fizinis ir emocinis saugumas pamokoje – drąsa klausti, jeigu nesupranti, diskutuoti ir kt. Turintieji mokymosi sunkumų lengviau mokosi gaudami tam tikrą pagalbą iš auklėtojų, mokytojų ar kitų pagalbos mokiniui specialistų.

Beveik visi **mokytojai** apibūdindami mokymosi aplinką teigė, kad mokyklos aplinka ir priemonės yra tikslingai panaudojamos efektyviam mokymuisi, o jų pamokų metu tvarka ir drausmė kuria palankų mokytis klimatą. Svarbu yra tai, kad daugiau kaip 60 proc. mokytojų teigia, jog mokyklose yra patyčių ir elgesio problemų. Iš mokytojų atsakymų susidaro įspūdis, kad kiekvieno mokytojo pamokose tvarka, drausmė ir mikroklimatas yra labai geri, tačiau apskritai mokykloje patyčios yra labai paplitęs reiškinys.

KITAIP apie saugumą mokykloje kalba mokiniai ir jų tėveliai. 40 proc. mokinių teigia, kad klasės mokiniai nepagarbiai elgiasi su mokytojais, o 30 proc. – kad buvo pašiepti arba įžeisti pačių mokytojų. Apie pusę apklaustų mokinių teigė, kad ne visada klasėje galima susikaupti darbui dėl triukšmo. Nerimą kelia tai, kad beveik 20 proc. mokinių nesižaučia saugūs klasėje, koridoriuose, kieme, valgykloje ar tualetuose. Tėvai taip pat santūriai vertina saugumą mokykloje. Ketvirtis apklaustų tėvų nesutinka su teiginiu, kad juos tenkina drausmė pamokų metu. O beveik trečdalis nėra tikri, kad vaikas mokykloje yra saugus. Įdomu tai, kad vertinimo savaitę *mikroklimatas*¹⁰ stebėtose pamokose buvo labai geras. Šis rodiklis 2013 m. buvo trečioje vietoje tarp stipriausių mokyklų veiklos kokybės aspektų. Galima manyti, kad mokiniai buvo paskatinti vertinimo savaitę mokykloje elgtis tinkamai.

6 lentelė. Mokytojų, mokinių ir jų tėvų nuomonė apie mokymosi aplinką (pritariančių teiginiui procentas)

Respondentai	Teiginys	Pritariančių teiginiui proc.
MOKYTOJAI	Mūsų mokykloje patyčių, mokinių elgesio problemos neaktualios	38,56 (!)
	Tvarka ir drausmė pamokų metu mūsų mokykloje yra padedanti mokytis, kurianti darbingą klimatą	92,47
	Mokyklos aplinka, mokymo priemonės ir technologijos veiksmingai panaudojamos organizuojant ugdymo procesą	94,66
TĖVAI	Esu tikras, kad vaikas yra saugus mokykloje: jo niekas neskriaus ir nežemins	68,99
	Mus tenkina tvarka ir drausmė pamokų metu, vaikas gali susikaupti ir mokytis	75,03
MOKINIAI	Bendraklasiai nesišaipto iš tų, kurie stengiasi gerai mokytis	76,99
	Aš jaučiuosi saugiai visoje mokykloje: klasėje, koridoriuose, kieme, valgykloje, tualetuose	83,06
	Klasėje yra laikomasi tvarkos, netriukšmaujama, todėl lengva susikaupti ir mokytis	55,89
	Mūsų klasės mokiniai su mokytojais elgiasi pagarbiai, neįžeidinėja	59,07
	Mokytojai nėra manęs įžeidę ar pašiepę	69,24

Duomenų šaltinis: NMVA, Nuomonių tyrimai 2013

VERTYBĖS

Efektivas ugdymas ir mokymasis nėra vieninteliai veiksniai, lemiantys aukštus pasiekimus. Kaip parodė regresinė analizė, didesnę reikšmę nei ugdymo ir mokymosi kokybė mokinių pasiekimams turi mokyklos vertybės, nustatytos elgesio normos ir principai. Mokyklos kultūra yra vienas iš pamatinių mokyklos veiklos aspektų. Ją galima apibrėžti kaip istoriškai perduodamą prasmų sistemą, apimančią mokyklos bendruomenės narių pripažįstamas normas, vertybes, įsitikinimus, ceremonijas, ritualus, tradicijas ir mitus (Stolp, Smith 1994). Ši sistema formuoja žmonių mąstyseną ir veikimo būdą. Įvairūs tyrėjai daro išvadą, kad stipri kultūra susijusi

su stipria bendruomenės narių (tiek mokinių, tiek mokytojų) motyvacija, didesniu pasitenkinimu ir geresniais mokinių pasiekimais. Valstybės pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ pabrėžiama, kad didžiausią įtaką sėkmingai šalies raidai darys Lietuvos piliečių kultūros, mąstymo, elgesio pokyčiai ir visuomenėje vyraujančios vertybės.

Mokytojų nuomonių klausimyne buvo pateiktas atviras klausimas „Kokios vertybės yra svarbiausios mokykloje, kurioje dirbate?“ Gauti duomenys atskleidė ne itin pozityvią padėtį mokytojų deklaruojamų vertybių atžvilgiu. Nors Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose pabrėžiami doroviniai ugdymo

¹⁰ (1.1.6) Klasių mikroklimatas – mokinių santykiai ir savijauta klasėse; klasės mikroklimato palankumas mokymuisi.

aspektai, tačiau apibendrinus tyrimo duomenis pastebėta, kad tyrime dalyvavusių pedagogų teiginiai apie dorovines vertybes sudarė mažiau nei penktadalį, tik 18,9 proc., bendro teiginių skaičiaus (Vaičekauskienė, 2014). Sugretinus vertintų mokyklų interneto tinklalapių turinį (skelbiama vizija, misija, vertybės) ir tose mokyklose dirbančių mokytojų parašytus atsakymus nustatytas neatitikimas. Kiekviena tyrime dalyvavusi mokykla, apibūdindama savo misiją arba viziją, sako, kad įvairias veiklas atlieka ir pajėgas telkia vardan mokinio. Tačiau dėmesį mokinio savarankiškumui, paramą ir pagalbą mokiniui, kaip vertybę, minėjo tik kas dešimtas mokytojas (9 proc., lyginant su bendru teiginių skaičiumi). Iš gautų duomenų galima daryti išvadą, kad vertybiniam mokinių ugdymui mokyklose yra teikiama nevienoda reikšmė, be to, skiriasi ir pedagogų požiūris į svarbiausias vertybes, jų reikšmę ugdymo procese (Vaičekauskienė, 2014).

Taigi mokinių pasiekimams įtakos turi daug veiksnių. Tai ne tik veiksmingas ugdymo ir ugdymosi procesas, bet ir tinkamas personalas, ir vertybės, kuriomis vadovaujasi mokykla. Ką ir kaip mokiniai išmoks, priklauso nuo konteksto, mokytojų ir mokinių ypatumų, vertybių, nuostatų, įsitikinimų. Dažnai remiantis patirtimi įsitvirtina tam tikri mąstymo modeliai, kurie gali neigiamai paveikti mokymo(si) proceso veiksmingumą. Atėję iš skirtingo konteksto mokytojai, mokiniai, tėvai skirtingai įsivaizduoja tai, kaip turėtų atrodyti ugdymo procesas. Nors visa mokyklos bendruomenė (mokyklos personalas, tėvai, vaikai) turėtų bendradarbiauti siekiant bendro tikslo – sėkmingo mokinių mokymosi, tačiau ne visada tai vyksta iš tikrųjų. Labai svarbu išsiaiškinti, kaip ugdymo procesą mato visi jo dalyviai (tiesioginiai ar netiesioginiai).

ŠALTINIAI

- Vidurinio ugdymo bendrosios programos. 2011. Patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2011 m. vasario 21 d. įsakymu Nr. V-269.
- Kokybiškai dirbančių mokyklų vertinimo modelio sukūrimo studija. NMVA, 2012.
- Stolp S., Smith S. C. School Culture and Climate: The Role of the Leaders. OSSC Bulletin. Eugene, Oregon, 1994.
- Vaičekauskienė S. Vertybių raiška šiandieninėje bendrojo ugdymo mokykloje: pedagogų požiūris. Rankraštis. 2014.
- Huitt W. A transactional model of the teaching/learning process. Educational Psychology Interactive. Valdosta, GA, 2003. <http://www.edpsycinteractive.org/materials/tchlrnmd.html> .
- <http://www.ugdome.lt/kompetencijos5-8/pagrindinis/kompetenciju-ugdymo-praktika/aktyvaus-mokymo-ir-mokymosi-metodai-ir-ju-taikymo-pavyzdziai/aktyvaus-mokymosi-metodu-aprasymas/> .
- Helmke A. Pamokos kokybė ir mokytojo profesionalumas: diagnostika, vertinimas, tobulinimas. NMVA, 2012.
- <http://www.ku-crl.org/sim/brochures/LSoverview.pdf> .
- Tarptautinio penkiolikmečių tyrimo EBPO PISA 2012 ataskaita. Vilnius, 2013.
- Hattie J. Matomas mokymasis. Mokytojo vadovas. NMVA, 2014.
- Bendrojo ugdymo mokyklų veiklos kokybė. Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros metinis pranešimas. 2013 (4). <http://www.nmva.smm.lt/wp-content/uploads/2012/12/Raportas-2013-geras.pdf> .
- Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“. <http://www.lietuva2030.lt/images/stories/2030.pdf> (žiūrėta 2014 m. spalio 13 d.)
- Kopcha T., Sullivan H. Self-presentation bias in surveys of teachers educational technology practices // Educational Technology Research & Development, 2007, Nr. 55 (6).
- Van de Mortel T. F. Faking it: social desirability response bias in selfreport research // Australian journal of advanced nursing, 2008, 25(4).

ŠVIETIMO PROBLEMOS ANALIZĖ – Švietimo ir mokslo ministerijos leidinių serija, skirta politikams, savivaldybių švietimo padalinių specialistams ir plačiajai visuomenei, nušviečianti kylančias ir sprendžiamas švietimo problemas. Serijoje „Švietimo problemos analizė“ pateikiama glausta, konkreti ir aktuali švietimo sistemos funkcionavimo problemų analizė. Leidiniai skelbiami internete adresu <http://www.smm.lt/web/lt/teisesaktai/tyrimai-ir-analizes/svietimo-problemos-analizes/2012-metu-ir-portale-Emokykla>.

Pasiūlymus, pastabas ar komentarus prašome siųsti Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų biuro vedėjui Ričardui Ališauskui (el. p. ricardas.alisauskas@smm.lt).

Autorius, norinčius publikuoti savo parengtas analizes serijoje „Švietimo problemos analizė“, prašome kreiptis į Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų biuro vyresniąją specialistę Veroniką Šiurkiene (el. p. veronika.siurkiene@smm.lt, tel. (8 5) 219 1121).

Analizę parengė: Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros Analizės ir duomenų apdorojimo skyriaus l. e. p. vedėja Kristina Kardelytė.

KITAS ŽVILGSNIS Į UGDYMO PROCESĄ. *Ką apie pamoką galvoja mokytojai, mokiniai, tėvai ir išorės vertintojai?*

Redaktorė Mimoza Kligienė
Maketavo Valdas Daraškevičius

2014-12-01. Tir. 1 500 egz.
Išleido Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos
Švietimo aprūpinimo centras, Geležinio Vilko g. 12, LT-01112 Vilnius
Spausdino UAB „Lodvila“, Sėlių g. 3A, LT-08125 Vilnius